

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ ЯК ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ЇЇ ПОБУДОВИ ТА РОЗВИТКУ

PRINCIPLES OF CRIMINAL TACTICS AS THE ASSUMPTIONS OF ITS CONSTRUCTION AND DEVELOPMENT

Копча В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету*

Копча Н.В.,

юрист

Стаття присвячена висвітленню принципів криміналістичної тактики як початкових положень, які обумовлюють її розвиток і функціонування. Автор вказує на дослідження й організацію обсягу їх основних функцій, що виявляються в акумулюванні досягнень теорії та практики, оптимальному розробленні тактичних прийомів, які сприяють ефективному розкриттю й попередженню злочинів. Це найважливіші вихідні положення, які лежать в основі її побудови та розвитку.

Ключові слова: криміналістична тактика, принципи як початкові положення, які обумовлюють розвиток і функціонування тактики.

Статья посвящена освещению принципов криминалистической тактики как начальными положениями, которые обуславливают развитие и функционирование тактики. Автор указывает на исследования и организацию объема их основных функций, которые проявляются в аккумуляции достижений теории и практики, оптимальной разработке тактических приемов, которые способствуют эффективному раскрытию и предупреждению преступлений. Это важнейшие исходные положения, которые лежат в основе ее построения и развития.

Ключевые слова: криминалистическая тактика, принципы как исходные положения, которые обуславливают развитие и функционирование тактики.

The article is devoted to the coverage of the principles of forensic tactics as the initial provisions, which are responsible for the development and operation tactics. The author points to the research organization and the scope of their core functions, which are manifested in the accumulation of achievements of the theory and practice, the optimal development of tactics, which contribute to the effective detection and prevention of crimes. This is the most important assumptions that underlie its construction and development.

Key words: forensic tactics, principles as the assumptions that determine the development and operation tactics.

Принципи криміналістичної тактики є початковими положеннями, які обумовлюють розвиток і функціонування тактики. Їх основні функції виявляються в акумулюванні досягнень теорії та практики, оптимальному розробленні тактичних прийомів, які сприяють ефективному розкриттю і попередженню злочинів. Це найважливіші вихідні положення, які лежать в основі її побудови та розвитку. Принципи криміналістичної тактики – це основний визначник тих прийомів, які розробляються тактикою та і забираються нею для свого озброювання.

Досліджуючи історичний аспект розвитку криміналістичної тактики, цілком закономірно ми починаємо з досліджень учених-криміналістів із питань історії криміналістики, а саме виникнення, розвитку та сучасного стану її підсистеми. Питанням історії криміналістики присвячена низка наукових праць, зокрема дослідження Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, В.О. Коновалової, І.Ф. Крилова, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, С.І. Тихенка [4; 6; 19; 20], які сприяють подальшому розвитку цієї науки.

За своїм змістом вони поділяються на дві групи: загальні принципи криміналістичної так-

тики та часткові принципи криміналістичної тактики.

Загальні принципи криміналістичної тактики – це відправні положення побудови цього розділу криміналістики в цілому. До них належать такі найбільш важливі наукові постулати.

Принцип об'єктивності чи незалежності криміналістичних тактичних досліджень та їх результатів від будь-яких суб'єктивних впливів. Цей принцип вимагає від дослідників проблем криміналістичної тактики неупередженості в проведених дослідженнях, в оцінюванні досліджуваних явищ і фактів, а також самостійності та незалежності від будь-яких суб'єктивних впливів під час формулювання своїх суджень і висновків. Тільки такий підхід до пізнання проблем криміналістичної тактики може забезпечити об'єктивність самого змісту криміналістичного тактичного наукового знання.

Принцип історизму криміналістичної тактики вимагає пізнання та вирішення складних проблем цього розділу криміналістики з урахуванням їх виникнення, становлення та розвитку. Прикладом реалізації цього принципу є наведений вище аналіз

історії виникнення, становлення і розвитку криміналістичної тактики, що дав змогу більш точно визначити її поняття, зміст і призначення.

Принцип системності криміналістичної тактики полягає в розкритті її цілісності та внутрішньої структури, а також у виявленні різноманітних зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Системність криміналістичної тактики полягає у визначенні її як однієї з основних частин всієї науки криміналістики, а також пізнанні її внутрішньої структури.

Часткові принципи криміналістичної тактики, на відміну від загальних, є вихідними положеннями криміналістичних тактичних рекомендацій і прийомів з організації та здійснення слідчої діяльності. Попри те, що в криміналістичній тактиці розроблено велику кількість тактичних рекомендацій і прийомів, усі вони виходять із таких основоположних принципів.

Принцип законності криміналістичних тактичних рекомендацій полягає у вимозі їх безумовної відповідності чинним законам України. Законність у використанні тактичних прийомів – це не перенесення тактичних прийомів в законодавчі акти, а їх формування й використання, що відповідає вимогам закону й здійснюється в межах правил, установлених законом.

Принцип обґрунтованості криміналістичних тактичних рекомендацій полягає в наявності міцної доказової бази, у правильності тактичних порад, перевірених не тільки науковими розрахунками, аргументами і доказами, а й слідчою практикою. Крім того, цей принцип означає також обґрунтованість застосування кожного тактичного прийому у відповідних ситуаціях, що складаються з кримінальних справ.

Принцип ефективності криміналістичних тактичних рекомендацій означає, що вони повинні бути дієвими, приносити найбільший успіх у слідчій діяльності, забезпечувати швидке, повне й об'єктивне вирішення тактичних завдань у кримінальному процесі.

Принцип конкретності криміналістичних тактичних рекомендацій і прийомів полягає в їхній реальній визначеності, точності й відповідності особливостям умов слідчої діяльності, для яких вони розробляються та призначаються. Цей принцип знаходить свою реалізацію в точності та визначеності формулювань тактичних рекомендацій; встановленні термінів, місць і послідовності рекомендованих дій; описі конкретних труднощів, з якими можуть зустрітися слідчі під час використання рекомендованих тактичних прийомів, тощо.

Принцип законності має високий ступінь імперативності, що відображає сукупність вимог, які пред'являються тактичним прийомом.

Законність – конституційний принцип. Конституція України проголошує: «В Україні визначається і діє принцип верховенства права». Органи законодавчої, виконавчої та судової влади виконують свої повноваження в установлених чинною Конституцією межах відповідно до законів України.

Ідея законності як одного з важливіших елементів демократії міститься і в інших статтях Конституції України, зокрема в статтях, присвячених захисту прав, свобод, законних інтересів громадян.

Щодо питання про законність тактичних прийомів в аспекті їх співвідношення з вимогами кримінально-процесуального законодавства існують дві точки зору, згідно з якими тактичні прийоми розглядаються як такі, що не мають ознаку обов'язковості, і такі, що мають обов'язковий характер лише в тих випадках, коли вони найшли своє закріплення в нормах кримінально-процесуального закону.

Криміналісти вважають, що ухвалені законом розроблені криміналістикою окремі прийоми втратили роль тактичних прийомів і стали приписами закону.

Законність у використанні тактичних прийомів – не перенесення тактичних прийомів в законодавчі акти, а їх формування й використання, що відповідає вимогам закону й здійснюється в межах правил, установлених законом.

Принцип науковості криміналістичної тактики. Успішне рішення складної соціальної проблеми, якою є злочинність, і боротьба з нею можливі лише на суто науковій основі. Тому в практиці попередження та розкриття злочинів правоохоронні органи використовують широкий арсенал наукових методів і технічних засобів.

У криміналістичній тактиці законність, науковість, динамічність, моральний характер, обумовленість слідчою ситуацією, універсальність, виборність є принципами. Їхнє значення для теорії та практичної діяльності полягає в такому: вони визначають розвиток теорії тактики; є джерелом розроблень нових тактичних прийомів; акумулюють досягнення теорії та практики; визначають можливість їх використання; зумовлюють застосування тактичних прийомів в методиці розслідування окремих видів злочинів.

Тактичні прийоми повинні відповідати вимогам науковості, тобто базуватися на системі достовірних доказів певних процесів. Це означає конструювання тактичних прийомів, за яким основними положеннями є наукові положення інших галузей знань або наукові положення криміналістичної тактики.

Вимоги науковості тактики можливо розглядати в трьох аспектах:

- інтерпретація наукових свідчень, даних інших наук щодо завдань криміналістичної тактики;
- розвиток власне тактичних прийомів, що базуються на теоретичних положеннях тактики;
- наукове обґрунтування результатів слідчої практики.

Сутність принципу динамічності. Тактичні прийоми можуть виконувати свою пізнавальну та організаційну роль тільки тоді, коли вони будуть мати ознаку пластичності, рухомості. Ця особливість є необхідною умовою, що визначає їхню дієвість і можливість використання в різних ситуаціях, які виникають в процесі розслідування та судового розгляду.

Динамічність знаходить свій вияв у трьох аспектах:
– послідовність використання тактичних прийомів;
– різноманітне їх поєднання;
– взаємозаміна.

Зміна структури злочинності, поява організованих злочинних формувань, особливого типу злочинця, котрий поєднує в собі високий інтелект і загальнокримінальні риси, цілеспрямованість, потребують розроблення нових тактичних прийомів з урахуванням виду вчиненого злочину, структурних і психологічних особливостей.

Мобільність чинного законодавства впливає на динамічність криміналістичної тактики. Так, ст. 63 Конституції України передбачає, що особа не несе відповідальності за відмову від давання свідчень або пояснень щодо себе, членів родини або близьких родичів, коло яких встановлюється законом. Нероз'яснення особі цього конституційного положення тягне за собою відсутність доказової сили одержаної інформації. Включення цього положення в тактичні рекомендації стає актуальним.

Динамічність не слід розглядати як простий лінійний процес. У реальних складних системах можуть поєднуватися суперечні тенденції. Оцінка того чи іншого явища чи процесу як прогресивного залежить не лише від значення певних параметрів, але й від того, з яких позицій, з якою системою цінностей розглядається це явище. Тому критичне ставлення вчених до деяких тенденцій вказує на те, що

криміналістична тактика – система прогресивна, динамічна.

Принцип моральності криміналістичної тактики. Це положення впливає з демократичних принципів кримінально-процесуального законодавства та конституційних гарантій.

Законність і моральні вимоги тісно взаємопов'язані у сфері судочинства, де порушення моральних, етичних засад зумовлює порушення вимог закону.

Кримінально-процесуальний закон в низці статей, що унормовують головним чином проведення окремих процесуальних дій, передбачає перелік заборон, котрі виражають вимогу дотримання моральних засад.

Морально-етична категорія трансформувалась в нематеріальне та невіддільне благо, яке охороняється кримінальним, адміністративним і цивільним правом.

Принцип моральності процесу розслідування завжди приваблював юристів. Історія розвитку цього принципу знає декілька його основних різновидностей відповідно до основних суспільно-економічних формацій, бо кожна суспільна форма власності викликала до життя і свою теорію моралі. Але до теперішнього часу не розроблена система положень, на базі яких у працівників правоохоронних органів формувалась б правильний морально-правовий світогляд. Професійна етика перебуває в стадії формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біленчук П.Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] // П.Д. Біленчук, А.П. Гель, Г.С. Семаков ; МАУП. – К., 2007. – 510 с.
2. Криміналістика : [підручник] // за ред. В.Ю. Шепітька ; МОН України. Нац. юрид. академія ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2008. – 462 с.
3. Криміналістика : [підручник] // П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін. ; за ред. П.Д. Біленчука. – К. : Атіка, 2001. – 543 с.
4. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : [підручник для юрид. вузів] // Нац. академія правових наук України ; ред. В.Ю. Шепітько. – Харків : Право, 1998. – 375 с.
5. Скригонюк М.І. Криміналістика : [підручник] // МОН України. – К. : Атіка, 2009. – 496 с.
6. Бахін В.П. Як розкриваються злочини. (Криміналістика у питаннях та відповідях) / В.П. Бахін, В.Г. Гончаренко // Київ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка ; Юрид. фак-т. – К., 1996. – 198 с.
7. Біленчук П.Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації, тактичні операції в розслідуванні злочинів : [навч. посібник] / П.Д. Біленчук, В.І. Перкін ; МВС України ; УАВС. – К., 1996. – 32 с.
8. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [монографія] / А.В. Іщенко // НАВСУ. Держ. науково-дослідний експертно-криміналістич. центр МВС України ; заг. ред. І.П. Красюка. – К., 2003. – 359 с.
9. Іщенко А.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : [монографія] // МВС України. НАВСУ. Держ. науково-дослідний експертно-криміналістич. центр МВС України ; ред. : В.Д. Сущенко; А.В. Іщенко, І.П. Красюк, В.В. Матвієнко. – К., 2002. – 211 с.
10. Сокиран Ф.М. Шляхи вдосконалення тактики психологічного впливу при проведенні окремих слідчих дій : [посібник] / Ф.М. Сокиран, М.Ф. Сокиран // МВС України. НАВСУ ; за ред. В.Г. Гончаренка. – К., 2005. – 159 с.